پژوهشنامهٔ قرآن و حدیث

شمارهٔ ۳۸، بهار و تابستان ۱۴۰۵
صص ۲۱۹-۲۴۴ (مقاله پژوهشی)

Pazhouhesh Name-ye Quran Va Hadith

No. 38, Spring & Summer 2026

بررسی ریشه «زین» و پیوند آن با بازنمایی زن در قرآن

حمیده طائب[۱]، زهرا علیپور[۲]

(تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۵/۰۱/۲۶ـ تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۵/۰۲/۰۸)

چکیده

تحلیل دیدگاه قرآن نسبت به زن، نیازمند بررسی دقیق واژگان و مضامینی است که در ارتباط مستقیم یا غیرمستقیم با این موضوع به‌کار رفته‌اند. پژوهش حاضر، با بررسی نظام‌مند آیات قرآن کریم در پی بررسی ارتباط موضوع زن با ریشه زین است. به دیگر سخن با توجه به پیوند تاریخی «زن» و «زیبایی» در فرهنگ‌های بشری، این پرسش مطرح است که آیا در قرآن کریم نیز میان مفهوم «زینت» ــ به‌عنوان بارزترین واژه دالّ بر زیبایی، آراستگی و تزیین ــ و جایگاه زن، ارتباطی معنادار و قابل استنباط وجود دارد یا خیر؟ در این پژوهش از روش تحقیق کیفی با رویکرد واژه‌محور و سیاق‌محور استفاده شده است. کلیه مشتقات ریشه «زین» در ۴۶ موضع قرآنی شناسایی و کاربردهای نحوی-معنایی آن‌ها با توجه به سیاق و زمینه تحلیل شد. یافته‌های به دست آمده نشان می دهد که واژه «زینت» عمدتاً در سیاق امتحان دنیوی و با فاعلیت شیطان به کار رفته است و از میان ۴۶ مورد استعمال آن در قرآن، تنها در چهار مورد ارتباط مستقیم یا غیرمستقیم با موضوع زن مشاهده می‌شود. سه مورد از این چهار مورد در سیاق دستورات پوشش و حجاب (مانند آیه ۳۱ سوره نور) قرار دارد و هدف آن حفظ کرامت زن است و آخرین مورد در مذمت رفتار کفار که زن را صرفاً به عنوان زینت می‌بینند بیان شده است. قرآن زن را دارای کرامت ذاتی معرفی می‌کند و ارزش او را فراتر از ظاهر و جذابیت بصری می‌داند؛ لذا با به‌کارگیری واژه «زینت» در سیاق‌های خاص (به‌ویژه حجاب)، در پی حفظ کرامت ذاتی زن و جلوگیری از تقلیل او به «موضوع زیبایی» است. نگاه قرآن به زن، نگاهی فراجسمانی و مبتنی بر ارزش‌های انسانی و اخلاقی است.

کلید واژه‌ها: قرآن، زینت، زن، زیبایی، پوشش (حجاب)

۱. استادیار، گروه مطالعات زنان، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران. (نویسنده مسئول)؛
h.taeb@modares.ac.ir

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد، گروه مطالعات زنان، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.
Z_alipour@modares.ac.ir

[Downloaded from pnmag.ir on 2026-11-15]

بیان مسئله

زنان از دیرباز با مجموعه‌ای از تصورات، توصیف و تعریف شده‌اند؛ تصورات و بازنمایی‌هایی که گاه با برخی ویژگی‌های زیستی آنان هم‌خوان بوده و گاه فاصله‌ای معنادار با شخصیت حقیقی و هویت انسانی آنان داشته است. به‌تدریج، کارکردهای اجتماعی این تصورات موجب شد تا گروه‌هایی که با زنان در ارتباطی نزدیک و مستمر قرار داشتند، با بهره‌گیری آگاهانه از این ظرفیت، به بازتولید و تصورسازی از زن دست زنند. این تصوراتِ ساخته‌شده، در بسیاری از موارد، زنان را در موقعیت استثمار قرار داده و آنان را تا حد ابزارهای کارکردی تقلیل داده است. آنچه امروز از آن با عنوان «طبیعت زنانه» یاد می‌شود، در واقع محصول فرایندی است که در آن برخی ویژگی‌های زنانه سرکوب و در مقابل، برخی دیگر تشویق و تقویت شده‌اند؛ فرایندی که بیش از آن‌که بازتابی از حقیقت وجودی زن باشد، نتیجه جهت‌دهی‌های فرهنگی و اجتماعی است (رفاهی، ۱۴۰۰).

در عصر حاضر، با گسترش روزافزون رسانه‌های جمعی و شکل‌گیری جوامع رسانه‌محور، تصویر زن به‌طور فزاینده‌ای از طریق استانداردهای زیبایی ساخته‌شده در تبلیغات و رسانه‌ها بازنمایی می‌شود؛ به‌گونه‌ای که زن نه به‌عنوان فردی با کارکردهای متنوع اجتماعی، بلکه عمدتاً به‌عنوان نماد زیبایی ظاهری و جاذبه بصری برجسته می‌گردد. تحلیل‌های نشانه‌شناسانه رسانه‌های تصویری نشان می‌دهد که تبلیغات محصولات زیبایی، در سطحی گسترده، مفاهیم «زن» و «زیبایی» را درهم تنیده و ایده‌آلی غیرقابل‌دست‌یافتنی از زن زیبا ارائه می‌دهند که در آن، ارزش زن به ظاهر و جذابیت بصری او گره خورده و با گفتمان‌هایی همچون «زن مدرن» و «زن ایده‌آل» هم‌بسته می‌شود (Rubab et al., 2021). پیامد چنین بازنمایی‌ای آن است که تصاویر ایده‌آل‌شده رسانه‌ای، زنان و دختران جوان را به تلاش برای انطباق با استانداردهای زیبایی زنانه و توجه افراطی به ظاهر سوق می‌دهد؛

[Downloaded from pnmag.ir on 2026-11-15]

وضعیتی که در آن فرد به‌طور مستمر خود را با این معیارهای تصویری مقایسه کرده و در پی ایجاد بیشترین میزان مشابهت با آن ایده‌آل‌ها برمی‌آید (Kaziga et al., 2021) . این فرایند که از آن می‌توان با عنوان الگوسازی و الگوگیری یاد کرد، در صورت ارائه الگوهای نامناسب، به دلیل تعارضی که در کنش‌های فرهنگی فرد ایجاد می‌کند، می‌تواند موجب شکل‌گیری یا تشدید آسیب‌های اجتماعی شود.

در عین حال، باید توجه داشت که نگاه به زن به‌مثابه مفهومی هم‌ارز با زیبایی، پدیده‌ای نوظهور نیست و از دیرباز در عرف فرهنگی جوامع بشری میان زن و زیبایی نوعی ارتباط مستقیم برقرار بوده است. شواهد این مدعا را می‌توان از گفت‌وگوی فدروس و افلاطون در کتاب «ضیافت» یافت، آنجا که زن زیبا به‌عنوان یکی از نخستین پاسخ‌ها به پرسش از چیستی زیبایی مطرح می‌شود (فروغی، ۱۳۸۷، فدروس)، تا سنت عرفان اسلامی که زن را عالی‌ترین مثال زیبایی در جهان مادی و پذیرنده جمال الهی می‌داند (عناقه، ۱۰۲).

در مقابل این رویکردهای فرهنگی و رسانه‌ای، نگاه اسلام به زن قرار می‌گیرد. قرآن کریم به‌عنوان اصلی‌ترین منبع معرفت دینی در اسلام، نقشی بنیادین در شکل‌دهی به نظام‌های فکری، ارزشی و اجتماعی مسلمانان ایفا می‌کند. از این‌رو، هرگونه ارزیابی از دیدگاه اسلام درباره زن، ناگزیر باید بر تحلیل مستقیم آیات قرآنی استوار باشد و بررسی نسبت زن و زیبایی نیز از این قاعده مستثنا نیست. اما بررسی تفصیلی تمام واژگان مرتبط با مفهوم زیبایی در قرآن کریم مثل جمال، جمیل، حلیه، زینت و... خارج از ظرفیت یک مقاله است، لذا در این پژوهش به بررسی یکی از مرتبط ترین واژگان یعنی زینت پرداخته می شود. به این ترتیب، سؤال اصلی پژوهش چنین صورت‌بندی می‌شود: آیا میان کاربردهای قرآنی ریشه «زین» و مفهوم زن در قرآن، نسبتی معنادار وجود دارد و این نسبت چه دلالت‌هایی در تبیین نگاه قرآنی به زن دربردارد؟

مقدمه

مطالعات قرآنی در سال‌های اخیر با رویکردها و روش‌های متنوعی انجام شده است که

[Downloaded from pnmag.ir on 2026-11-15]

از مهم‌ترین آن‌ها می‌توان به دو روش واژه‌محور و موضوع‌محور اشاره کرد. در روش واژه‌محور، تمرکز پژوهش بر یک واژه خاص در قرآن کریم است و پژوهشگر با بررسی ریشه‌شناسی، معناشناسی و کاربردهای آن در آیات مختلف، به تحلیل معنایی آن می‌پردازد. در این چارچوب، (ژرفا، ۱۳۹۶) در مقاله «شبکه مفهومی زینت در سنت روایی شیعه» با تمرکز بر واژه «زینت» کوشیده است مفهوم معادل زیبایی‌شناسی در سنت اسلامی را تبیین کند و (شریفی، ۱۳۸۷) نیز در مقاله «زیبایی‌ها و زینت‌ها از منظر قرآن مجید» با گردآوری و دسته‌بندی آیات مرتبط با واژگان زینت و جمال، به تحلیل موضوعی آن‌ها پرداخته است. در مقابل، در روش موضوع‌محور، پژوهشگر یک موضوع کلی را برمی‌گزیند و تمامی آیات مرتبط با آن را، حتی با وجود تفاوت واژگانی، گردآوری و تحلیل می‌کند؛ از جمله نمونه‌های برجسته این رویکرد می‌توان به اثر «التمهید فی علوم القرآن» مرحوم محمدهادی معرفت و مقاله (رضازاده جودی، ۱۳۹۴) با عنوان «منظومه مفهومی زیبایی‌شناسی در پرتو آیات قرآن کریم» اشاره کرد که بر پیوستگی درونی مفاهیم قرآنی و ضرورت بررسی شبکه‌ای واژگان تأکید دارد.

با توجه به دو روش ذکر شده برای تبیین دقیق نگاه قرآن به زن، در گام نخست باید موارد اشاره به زن در قرآن کریم بررسی شود و این پرسش مطرح گردد که آیا در قرآن موردی وجود دارد که زن با هدف برجسته‌سازی زیبایی معرفی شده باشد. از سوی دیگر در قرآن هزاران مورد ضمیر مؤنث به کار رفته است، بررسی همه این موارد از حوزه این پژوهش فراتر است؛ از این‌رو، به بررسی آیاتی که موضوع زن در آن به صورت مستقیم مورد اشاره قرار گرفته اکتفا کرده‌ایم که در نتیجه آن هیچ یک از زنان نامبرده در قرآن در ارتباط با موضوع زیبایی مورد اشاره قرار نگرفته‌اند. در گام دوم باید به دنبال پاسخ این پرسش بود که آیا در قرآن کریم میان مفهوم «زینت» ــ به‌عنوان بارزترین واژه دالّ بر زیبایی، آراستگی و تزیین ــ و جایگاه زن، ارتباطی معنادار و قابل استنباط وجود دارد یا خیر. در این مرحله با توجه به ساختار زبانی خاص قرآن که بر پایه ایجاز بلاغی، لایه‌های

[Downloaded from pnmag.ir on 2026-11-15]

معنایی عمیق و سیاق گسترده شکل گرفته است؛ صرف مراجعه به منابع لغوی برای تبیین مفاهیم قرآنی کفایت نمی‌کند و تحلیل درون‌متنی واژگان در بستر آیات، ضرورتی اجتناب‌ناپذیر به شمار می‌رود (اخوان، ۵۶).

بر این اساس، روش تحقیق در این پژوهش، تحلیل کیفی آیات قرآن با رویکرد واژه‌محور و سیاق‌محور است؛ بدین معنا که ابتدا تمامی آیات حاوی مشتقات ریشه «زین» گردآوری و دسته‌بندی شده و سپس آیاتی که به‌طور مستقیم یا ضمنی با موضوع زن ارتباط دارند، به‌صورت تفصیلی تحلیل می‌شوند. واژه «زینت» با ریشه «زین» در اکثر منابع معتبر لغوی زبان عربی به معنای آراستن، زیباسازی و افزودن بر جلوه‌های ظاهری بوده و بر ابعاد مختلف این مفهوم تأکید شده است که در این پژوهش به تفصیل به آن پرداخته می‌شود.

آنچه می‌توان در خصوص جنبه نوآورانه تحقیق اشاره کرد این است که بررسی پیشینه پژوهش نشان می‌دهد که با وجود مطالعات متعدد موضوع‌محور درباره زن در قرآن، تحلیل نظام‌مند ساختار واژگانی ریشه «زین» و نسبت آن با مفهوم زن کمتر مورد توجه قرار گرفته است. پژوهش‌های موجود در حوزه زینت زنان عمدتاً بر آیه ۳۱ سوره نور تمرکز داشته‌اند و هر یک از منظر فقهی، اجتماعی یا معنایی به این مفهوم پرداخته‌اند، اما همچنان خلأ یک مطالعه واژه‌محور جامع در این زمینه احساس می‌شود. ازاین‌رو، مقاله حاضر درصدد است با پر کردن این خلأ پژوهشی، به تبیین علمی نسبت میان زن و زینت در قرآن بپردازد. نتایج تحقیق نشان می دهد که نگاه قرآنی به «زینت» نه جنسیتی، بلکه انسان‌محور، اخلاق‌مدار و تربیتی است و برای نخستین بار، با بهره‌گیری از تحلیل فراگیر تمام موارد کاربرد واژه «زینت» و مشتقات آن در قرآن کریم، یک چارچوب مفهومی-کارکردی را ارائه می‌دهد و بعد از ترسیم نقشه مفهومی زینت در کل قرآن، زمینه‌ای برای بازخوانی موضوع حجاب بر پایه کارکردگرایی قرآنی فراهم می‌آورد؛ رویکردی که در هیچ‌یک از پیشینه‌های بررسی‌شده دیده نمی‌شود.

[Downloaded from pnmag.ir on 2026-11-15]

زنان قرآنی (بررسی موضوعی)

در بررسی زنان صریح‌الذکر در قرآن، باید توجه داشت که تنها یک زن به نام مشخص و صریح معرفی شده است:

● مریم(س)؛ اشاره به او در موضوعاتی همچون تولد اعجازآمیز حضرت عیسی، طهارت و برگزیدگی الهی در سوره آل‌عمران (آیات ۳۳–۳۷)، بشارت تولد عیسی در همان سوره (آیات ۴۲–۴۷)، بارداری و ولادت عیسی در سوره مریم (آیات ۱۶–۳۴)، تبیین نسبت عیسی با خدا و رد الوهیت او در سوره نساء (آیات ۱۵۶–۱۷۱) و معرفی مریم به‌عنوان الگوی ایمان در سوره تحریم (آیه ۱۲) صورت گرفته است.

سایر زنان یادشده در قرآن، نه با نام شخصی، بلکه با تأکید بر جایگاه، نقش اجتماعی یا نسبت خانوادگی معرفی شده‌اند:

● همسران پیامبر اکرم(ص): با عناوین «أَزْوَاجُ النَّبِیِّ» و «نِسَاءُ النَّبِیِّ» در سوره احزاب (آیات ۲۸–۳۴ و ۵۳) و در موضوعاتی چون مسئولیت مضاعف اجتماعی، الگوی عفاف و گفتار و رفتار اجتماعی، آموزش و انتقال علم، تخییر در انتخاب سبک زندگی و رعایت حریم خصوصی پیامبر مورد اشاره قرار گرفته‌اند.

● همسر فرعون: در آیه ۱۱ سوره تحریم با عنوان «امرأة فرعون» به‌عنوان الگوی ایمان در برابر طغیان معرفی شده است.

● همسر نوح: در آیه ۱۰ سوره تحریم با عنوان «امرأة نوح» نماد خیانت اعتقادی و الگوی کفر دانسته شده است.

● همسر لوط: با عنوان «امرأة لوط» در آیه ۱۰ سوره تحریم به‌سبب همراهی با گناه جمعی، در آیه ۸۱ سوره هود به‌دلیل هلاکت ناشی از انحراف و در آیه ۸۳ سوره اعراف به‌عنوان عبرتی تاریخی مطرح شده است.

● همسر عمران: در سوره آل‌عمران با عنوان «امرأة عمران» و در ارتباط با نذر فرزند و تولد حضرت مریم معرفی می‌شود.

[Downloaded from pnmag.ir on 2026-11-15]

● **ملکه سبأ**: با عنوان «امـرأة تملکهـم» در آیـات ۲۳ و ۴۴ سـوره نمـل و بـا تأکیـد بر **رهبری سیاسی، عقلانیت و پذیرش حق** مورد اشاره قرار گرفته است.

● **مادر حضرت موسی**: با عنـوان «أمّ موسـی» در آیـات ۷ و ۱۳ سـوره قصـص، بـا موضوع وحی الهی، مادری و شجاعت، و در آیات ۳۸ و ۴۰ سوره طه با موضوع الهام الهی معرفی شده است.

● **خواهر حضرت موسی**: با عنوان «أخت موسی» در آیات ۱۱ و ۱۳ سوره قصص و با تأکید بر **نقش فعال اجتماعی** ذکر شده است.

● **همسر عزیز مصر**: با عنـوان «امـرأة العزیـز» در آیـات ۲۳ و ۳۵ سـوره یوسـف در ارتباط با عشق، وسوسه و توبه و در آیات ۵۱ و ۵۳ همان سوره در موضـوع اعتـراف بـه خطا مطرح می‌شود.

مجموع این شواهد نشان می‌دهد که قرآن کریم در مواجهه با زنان، حتی زنـانی کـه در نزدیک‌ترین نسبت با پیامبران قرار دارنـد، از نـام‌گـذاری فـردی پرهیـز کـرده و بـه‌جـای آن، **نقش، مسئولیت و کارکرد اجتماعی ـ معنوی** آنان را برجسته ساخته اسـت؛ امـری کـه شاید بتوان از آن چنین نتیجه گرفت که نگاه قرآنی به زن، برخلاف نگـاه غالـب امـروزین، نگاهی زیبایی‌محور یا مبتنی بر ظاهر نیسـت، بلکـه رویکـردی **وظیفـه‌محـور، ارزشـی و معنایی** دارد.

در این میان، توجه به آیه ۱۸ سوره زخرف ضروری است؛ اگرچه در این آیه شریفه بـه هیچ زنی اشاره نشده اما بسیاری از مفسران موضوع آیه را به زن بازگردانده‌انـد، در حـالی که این آیه از نظر ساختار زبانی با فعل مجهول بیان شده است و نائب فاعل آن لفظ "مَـن" است که فرا جنسیتی است. یعنی اگر آیه شریفه در مقام اشاره به زن بود بایـد بـا فعـل بـا ضمیر مونث آورده می‌شد. لذا نمی‌توان این آیه را به‌طور قطعی مختص زن دانست و نهایتـاً می‌توان گفت آیه نسبت به زن و مرد ساکت بوده و در مقام بیان نظر کفار جاهلی است.

بنابراین، نظر به عدم کاربرد واژگـان دارای معنـی زیبـایی در خصـوص ویژگـی زنـان

[Downloaded from pnmag.ir on 2026-11-15]

الگوی قرآنی؛ واژه زینت که قرابت با مفهوم زیبایی دارد، ابتدا به صورت لغوی و سپس در قرآن مورد بررسی قرار می گیرد.

واژه‌شناسی زین

واژه «زینت» با ریشه «زین» در اکثر منابع معتبر لغوی زبان عربی به معنای آراستن، زیباسازی و افزودن بر جلوه‌های ظاهری بوده و بر ابعاد مختلف این مفهوم تأکید شده است؛ بعنوان نمونه: برخی «زینت» را به معنای «آراستن»، «آرایش» و «خوبی» تعریف کرده و آن را در برابر «شین» (زشتی) قرار داده اند (دهخدا، ذیل ریشه زین؛ خلیل بن احمد، ۳۸۷/۷؛ مصطوفی، ۳۷۴/۴). برخی دیگر «زینت» را شامل هر آنچه که انسان با آن خود را می‌آراید، از قبیل لباس، جواهرات و امثال آن دانسته‌اند (طریحی، ۲۶۲/۶). گاهی «زینت» به عنوان «نام جامعی برای هر چیزی که انسان با آن زینت می‌یابد» معرفی شده (ابن منظور، ۲۰۲/۱۳) و گاهی نیز با تفکیک ابعاد معنایی زینت، آن را به سه گونه دسته‌بندی کرده‌اند: ۱) زینت نفسانی مانند علم و باورهای صحیح، ۲) زینت بدنی همچون نیرو و بلندی قامت، ۳) زینت خارجی نظیر مال و مقام. قائلین به این نگاه، تأکید می‌کنند که زینت حقیقی آن است که صاحب خود را نه در دنیا و نه در آخرت آلوده نسازد (راغب اصفهانی، ۱۶۷/۲). در برخی لغتنامه ها مصادیقی همچون «عُرفُ الدیک» (کاکل خروس) را به عنوان نمونه‌ای از زینت طبیعی ذکر کرده‌اند (ابن فارس، ۴۱/۳) و در برخی موارد برای روشن‌تر شدن دلالت ریشه «زین» بر زیبایی ذاتی و نیکوسازی، با جمع میان تعاریف، هم زینت را به عنوان مفهومی جامع برای هر آنچه که به زیبایی منجر می‌شود تعریف کرده و هم معنای مقابل آن بیان شده و آن را متضاد «شین» (نقص و زشتی) دانسته‌اند (صاحب بن عباد، ۹۴/۹). اما از میان تعاریف معاصر، تعریف زیر از جامعیت بیشتری برخوردار است:

«زینت هر چیزی است که انسان برای خود یا شیئی به کار می‌گیرد تا مایه زیبایی

[Downloaded from pnmag.ir on 2026-11-15]

گردد یا بر زیبایی آن افزوده شود و در نگاه دیگران خواستنی‌تر جلوه کند. تزیین، در حقیقت، عملی است برای افزایش میل و رغبت دیگران نسبت به چیزی یا کسی از طریق زیباسازی آن.». (ژرفا، ۱۳۹۶)

سیمای کلی کاربردهای ریشه زین در قرآن

ریشه «زین» در قرآن کریم در مجموع ۴۶ مرتبه در ۴۳ آیه، به اشکال نحوی مختلف مورد استفاده قرار گرفته است. توزیع این کاربردها به این شرح است: ۲۷ مرتبه به صورت فعلی، که در ۱۸ مورد آن، فاعل فعل «زین» شیطان معرفی شده است و شامل این آیات است: الانعام-۴۳، ۱۲۲ و ۱۳۷؛ الانفال-۴۸؛ النحل-۶۳؛ النمل-۲۴؛ العنکبوت-۳۸؛ الحجر-۳۹؛ فصلت-۲۵؛ التوبه-۳۷؛ یونس-۱۲؛ الرعد-۳۳؛ فاطر- ۸؛ غافر-۳۷؛ محمد-۱۴؛ الفتح-۱۲؛ آل عمران-۱۴؛ البقره-۲۱۲.[1] در مقابل، در ۸ مورد، فاعل فعل خداوند است. با این حال، از این ۸ مورد، ۲ مورد به افعال الهی اشاره دارند که در چارچوب سنت املاء و استدراج قرار می‌گیرند (الانعام-۱۰۸؛ النمل-۴)[2]؛ به این معنا که وقتی شرایط شناختی و عاطفی پذیرش حق فراهم باشد اما انسان به واسطه وسوسه‌های شیطانی از پذیرش آن سرباز زند، بنابر سنت الهی، نعمت‌های مادی او فزونی می‌یابد و فرد در رفاه و آسایش مادی غرق می‌شود تا جایی که دیگر به سمت مسیر حق باز نمی‌گردد. این وضعیت مصداق سنت استدراج است (شهبازی، ۸۰). در ۵ مورد دیگر از ۸ فعلی که به خداوند نسبت داده شده، با توجه به الفاظ مورد استفاده در آیات و ترجمه آیه، «زینت» به زیبایی‌های طبیعی و ساختار جهان هستی اشاره دارد (الحجر-۱۶؛ صافات-۶؛ ق- ۶؛ الملک-۵؛ فصلت-۱۲)[3]. در یک مورد (حجرات-۷)[2]، ایمان در قلب مومنین به عنوان موضوع زینت شده توسط فعل الهی

---

۱. اگرچه در برخی از آیات زین به صورت فعل مجهول آمده اما بر مبنای تفاسیر، فاعل آن شیطان دانسته شده است. متذکر است که متن آیات در پی نوشت ۱ آمده است.

۲. وَ اعْلَمُوا أَنَّ فِیکُمْ رَسُولَ اللَّهِ لَوْ یُطِیعُکُمْ فِی کَثِیرٍ مِنَ الْأَمْرِ لَعَنِتُّمْ وَ لکِنَّ اللَّهَ حَبَّبَ إِلَیْکُمُ الْإِیمانَ وَ زَیَّنَهُ فِی قُلُوبِکُمْ وَ کَرَّهَ إِلَیْکُمُ الْکُفْرَ وَ الْفُسُوقَ وَ الْعِصْیانَ أُولئِکَ هُمُ الرَّاشِدُونَ (الحجرات: ۷)

[Downloaded from pnmag.ir on 2026-11-15]

معرفی شده است. و نهایتا در آخرین مورد شکل فعلی ریشه زین در قرآن کریم، زمین به عنوان فاعل فعل «زین» معرفی شده است (یونس-۲۴)[۱].

سنت دیگری که در فعل تزیین توسط خداوند جریان دارد، گذشته از سنت استدراج - با توضیحی که گذشت- سنت ابتلاء است؛ چرا که به زیبایی‌های آفرینش اشاره دارد. زمانی که چنین آیاتی در کنار آیه ۷ از سوره مبارکه کهف قرار گیرد که می‌فرماید: «مسلماً ما آنچه را [از درخت، نبات، حیوان، دریا و دیگر آثار] روی زمین است، زینت زمین قرار دادیم تا آنان را آزمایش کنیم که کدامشان از جهت عمل نیکوترند[۲]» و در آن آزمایش انسان به عنوان هدف از زیبا سازی طبیعت توسط خداوند بیان شده، چنین نتیجه می دهد که به خلاف تصور اولیه، تصویر کلی زینت در قرآن، به مثابه فضیلتی ارزشمند محسوب نمی شود. از سوی دیگر، مابقی استعمالات این ریشه (غیر فعلی) با توجه به قراین موجود در آیه تماماً مربوط به دنیا است؛ به این معنا که یا در توصیف دنیا به کار رفته‌اند، یا در ساختار اضافه به دنیا ظاهر شده‌اند، یا ناظر به ویژگی‌های فریبنده و زودگذر دنیوی هستند؛ به طوری که در مجموع می توان مدعی شد که همه آن‌ها در چارچوب نگرش قرآنی به دنیا به عنوان عرصه آزمایش و ناپایداری معنا می‌یابند، اما در ۱۹ مورد باقی مانده؛ ۷ مرتبه به صورت مفعولی (الکهف- ۷ و ۲۸؛ یونس-۸۸؛ الاعراف-۳۲؛ النور-۳۱؛ الاعراف-۳۱؛ النحل-۸)[4] ، ۴ مرتبه در قالب عطف (الحدید-۲۰؛ هود-۱۵؛ القصص-۶۰؛ الاحزاب-۲۸)[5] ، ۲ مرتبه به صورت جار و مجرور (طه-۸۷؛ النور-۶۰)[6] ، ۱ مرتبه به عنوان خبر (الکهف-۴۶)[۳]، ۱ مرتبه به صورت مضاف و مضاف‌الیه (طه-۵۹)[۴]، و ۱

---

۱. إِنَّما مَثَلُ الْحَياةِ الدُّنْيا كَماءٍ أَنْزَلْناهُ مِنَ السَّماءِ فَاخْتَلَطَ بِهِ نَباتُ الْأَرْضِ مِمَّا يَأْكُلُ النَّاسُ وَ الْأَنْعامُ حَتَّى إِذا أَخَذَتِ الْأَرْضُ زُخْرُفَها وَ ازَّيَّنَتْ وَ ظَنَّ أَهْلُها أَنَّهُمْ قادِرُونَ عَلَيْها أَتاها أَمْرُنا لَيْلاً أَوْ نَهاراً فَجَعَلْناها حَصيداً كَأَنْ لَمْ تَغْنَ بِالْأَمْسِ كَذلِكَ نُفَصِّلُ الْآياتِ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ (یونس: ۲۴)

۲. إِنَّا جَعَلْنا ما عَلَى الْأَرْضِ زينَةً لَها لِنَبْلُوَهُمْ أَيُّهُمْ أَحْسَنُ عَمَلا

۳. الْمالُ وَ الْبَنُونَ زينَةُ الْحَياةِ الدُّنْيا وَ الْباقِياتُ الصَّالِحاتُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَواباً وَ خَيْرٌ أَمَلاً (کهف-۴۶)

۴. قالَ مَوْعِدُكُمْ يَوْمُ الزِّينَةِ وَ أَنْ يُحْشَرَ النَّاسُ ضُحًى (طه: ۵۹)

[Downloaded from pnmag.ir on 2026-11-15]

مرتبه به صورت حال (قصص-۷۹)[1] آمده است.

در میان تمام کاربردهای این ریشه، تنها در چهار مورد به صورت مستقیم بـه موضـوع زن اشاره شده است. از این میان، دو آیه مربوط به احکام پوشش زنان اسـت (النـور-۳۱ و ۶۰). یک مورد خطاب به همسران پیامبر(ص) است که به بحث مقایسه هم نشینی با پیامبر اکرم(ص) در مقابل برخورداری از نعمات دنیا می‌پردازد (الاحزاب-۲۸) و یـک آیـه هـم در مقام برشماری شهوات دنیوی به موضوع زن اشاره می‌کند، به نحوی که محـور آن ارتبـاط مرد با زن در بستر تمایلات دنیوی است (آل عمران- ۱۴). این موارد در ادامـه بـا تفصـیل بیشتری بررسی خواهند شد.

زینت و زن در قرآن

همانگونه که گذشت از میان تمام کاربردهای ریشه زین در قرآن کریم تنها چهار آیه بـا موضوع زن ارتباط دارد، به این معنی که در آن همزمان با استعمال واژه زین حد اقـل یـک واژه‌ی مرتبط با موضوع زن نیز به کار رفته، به صورتی که میان زین و موضوع زن ارتبـاط وجود دارد که در ادامه به آنها می پردازیم. این چهار مورد عبارتند از:

۱. آیه ۳۱ از سوره مبارکه نور که در مقام بیان کیفیت صحیح پوشش است؛ چرا کـه بـا دقت تمام میزان پوشیدگی بدن زن را بیان کرده و حتی کیفیت بسـتن پوشـش سـر را نیـز توضیح می‌دهد.

۲. آیه ۶۰ سوره مبارکه نور که در پی مشخص کردن محدوده حلال و حرام در پوشش زنان بوده و زینت به جهت اشاره به خودآرایی و آرایش کردن آمده است.

۳. آیه ۲۸ از سوره مبارکه احزاب که خطاب به همسران پیامبر اکرم(ص) بوده و ضـمن مقایسه میان برخورداری از زینت دنیوی و هم نشینی با پیامبر اکرم(ص) تاکید می کند کـه آنها می‌بایست میان همسری پیامبر اکرم(ص) و زینت دنیا یکی را انتخاب کنند و به تعبیری

---

۱. فَخَرَجَ عَلى قَوْمِهِ فى زينَتِهِ قالَ الَّذينَ يُريدُونَ الْحَياةَ الدُّنْيا يا لَيْتَ لَنا مِثْـلَ مـا أُوتِـىَ قـارُونُ إِنَّـهُ لَـذُو حَـظٍّ عَظـيمٍ (القصص: ۷۹)

[Downloaded from pnmag.ir on 2026-11-15]

جمع بین این دو را ناممکن بیان می کند.

۴. آیه ۱۴ از سوره مبارکه آل عمران که به تصریح احادیث، فعل تزیین در این آیه به عنوان یکی از افعال شیطان جهت فریب نوع بشر مورد اشاره قرار گرفته است. یعنی فعل «زُیِّنَ» در این آیه شریفه نه در توصیف زن و نه خطاب به زن است بلکه در مقام بیان شهوات دنیوی به‌کار رفته و حتی زن به عنوان موضوع زینت نیز مطرح نشده، بلکه تمتّع از زن به‌عنوان یکی از مصادیق اشیای تزیین‌شده دنیوی ذکر شده است.

نکته‌ای که بیان آن در آغاز تحلیل ضروری به نظر می‌رسد، تبیین مبنای اولویت‌بندی و ترتیب ارائه آیات قرآنی در پژوهش حاضر است. آیات منتخب بر اساس دو معیار اصلی سامان یافته‌اند: نخست، میزان اهمیت و تمرکز محتوای آیه بر موضوع زن، و دوم، میزان ارتباط ریشه «زین» با مفهوم زن در بافت معنایی آیه. بر این مبنا، آیاتی که خطاب مستقیم آن‌ها به پیامبر اکرم (ص) بوده و موضوع آن‌ها به‌طور مشخص زنان مؤمن هستند و در عین حال، واژه «زینت» نیز به‌صورت صریح به زنان نسبت داده شده است، در اولویت تحلیل قرار گرفته‌اند. لذا آیه ۳۱ سوره نور که در آن زینت و پوشش زنان در کانون خطاب الهی قرار دارد به عنوان نخستین آیه مورد بحث قرار گرفته است. در مرتبه دوم، آیه ۶۰ سوره نور قرار می‌گیرد که اگرچه از لحاظ محتوایی مشابه آیه ۳۱ همان سوره است و در آن نیز «زینت» به‌صورت مستقیم به زنان نسبت داده شده، اما به دلیل آن‌که حکم مندرج در این آیه، استثنایی بر حکم پیش‌گفته در آیه ۳۱ است، از نظر ساختار منطقی، پس از آن ذکر شده است. آیه سوم مورد بررسی (الاحزاب- ۲۸)، به‌رغم آن‌که مشتمل بر مفهوم زینت است، این واژه را نه در ارتباط با زنان بلکه به عنوان یکی از ویژگی‌های دنیای فانی مطرح می‌سازد. از این رو، چون «زینت» در این آیه نه خطاب به زنان بوده و نه توصیف زن است، از منظر ارتباط مفهومی با موضوع پژوهش، در جایگاهی پایین‌تر نسبت به آیات پیشین قرار دارد. در نهایت، آیه ۱۴ سوره آل‌عمران کمترین سطح ارتباط را با موضوع پژوهش حاضر دارد و لذا به عنوان آخرین آیه در این تحلیل مورد بررسی قرار می‌گیرد.

[Downloaded from pnmag.ir on 2026-11-15]

اما هر چهار آیه شریفه ملاک مطرح شده در اول پژوهش-پرداخت به موضوع زینت و استفاده از الفاظ مرتبط با زن در ارتباط با موضوع زینت- را داشته و پرداخت به آنها ضروری به نظر می رسد. لذا در ادامه، هر یک از آیات فوق به تفصیل بیان می شود:

۱. زینت؛ اشاره به کیفیت صحیح پوشش (۳۱ سوره نور)

سوره نور از جمله سوره‌هایی است که به‌طور متمرکز به موضوعات اخلاقی، اجتماعی و جنسی در جامعه اسلامی می‌پردازد. به همین دلیل، برخی مفسران آن را "سوره عفت" نامیده‌اند (مکارم، ۵۴۲/۱۴). در این سوره، مشتقات ریشه «زین» چهار مرتبه به کار رفته و در زمینه حجاب، عفاف و حریم خصوصی زنان بوده است. این فراوانی نشان می‌دهد که واژه «زینت» در این سوره، کلیدی برای درک نگاه قرآن به روابط جنسیتی، پوشش و سلامت اخلاقی جامعه است که شامل همه اقشار جامعه شده و حتی محدودیت سنی نیز ندارد.

«و به زنان باایمان بگو: چشمان خود را از آنچه حرام است فرو بندند، و شرمگاه خود را حفظ کنند، و زینت خود را [مانند لباس‌های زیبا، گوشواره و گردن بند] مگر مقداری که [طبیعتاً مانند انگشتر و حنا و سرمه، بر دست و صورت] پیداست [در برابر کسی] آشکار نکنند، و [برای پوشاندن گردن و سینه] مقنعه‌های خود را به روی گریبان‌هایشان بیندازند، و زینت خود را آشکار نکنند مگر برای شوهرانشان، یا پدرانشان، یا پدران شوهرانشان، یا پسرانشان، یا پسران شوهرانشان، یا برادرانشان، یا پسران برادرانشان، یا پسران خواهرانشان، یا زنان [هم کیش خود] شان، یا بردگان زر خریدشان، یا خدمتکارانشان از مردانی که ساده لوح و کم عقل‌اند و نیاز شهوانی حس نمی‌کنند، یا کودکانی که [به سنّ تمیز دادن خوب و بد نسبت به امیال جنسی] نرسیده‌اند. و زنان نباید پاهایشان را [هنگام راه رفتن آن گونه] به زمین بزنند تا آنچه از زینت‌هایشان پنهان می‌دارند [به وسیله نامحرمان] شناخته شود. و [شما] ای مؤمنان! همگی به سوی خدا بازگردید تا رستگار شوید.»[۱]

---

۱. وَ قُلْ لِلْمُؤْمِناتِ یَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصارِهِنَّ وَ یَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَ لا یُبْدِینَ زِینَتَهُنَ إِلاَّ ما ظَهَرَ مِنْها وَ لْیَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ←

[Downloaded from pnmag.ir on 2026-11-15]

در بررسی شـأن نـزول آیـه شـریفه روایـات متعـددی وارد شـده اسـت کـه یکـی از برجسته‌ترین آن‌ها در کتاب کافی به نقل از امام باقر(ع) می‌فرمایند: «جـوانی از انصـار در مدینه زنی را ملاقات کرد. در آن دوره، زنـان مقنعـه‌هـای خـود را پشـت گـوش‌هایشـان می‌بستند. جوان هنگام عبور آن زن به وی نگریست و پس از عبور او نیز همچنان نگاهش را ادامه داد. به‌هنگام عبور از کوچه‌ای، متوجه مانعی نشد و صورتش به استخوان یـا قطعـه شیشه‌ای برخورد کرد که در دیوار تعبیه شده بود، و مجروح شـد. پـس از آن، بـه محضـر پیامبر خدا (ص) آمد و واقعه را شرح داد. در این هنگام جبرئیل (ع) نازل شد و آیه مزبـور را بر پیامبر اکرم(ص) فروخواند» (کلینی، ۵/ ۵۲۱).

در این آیه، واژه «زینت» سه مرتبه تکرار شده «وَ لا یُبْدینَ زینَتَهُنَ إِلاَّ ما ظَهَرَ مِنْها/ وَ لا یُبْدینَ زینَتَهُنَ إِلاَّ لِبُعُولَتِهِنَّ/ ما یُخْفینَ مِنْ زینَتِهِنَ» که با توجه به سیاق آیه موضوع اصـلی در این سه جایگاه، حجاب و حدود پوشش زنان مؤمن است و شأن نـزول آن نشـان‌دهنـده‌ی ارتباط مستقیم این آیه با مسأله‌ی کنترل نگاه و رعایت حریم پوشـش در جامعـه‌ی دینـی است. در رابطه با مقصود قرآن از واژه «زینت» در این آیه، دیـدگاه‌هـای گونـاگونی میـان پژوهشگران و مفسرین وجود دارد. برخی مراد از زینت را موضع زینت مانند ساعد، سـاق و... می دانند (بهبودی، ۱۳۸۷) و برخـی دیگـر آن را بـه معنـای خـود زینـت‌آلات نظیـر گوشواره، گردنبند و دستبند دانسته‌اند (سیوطی، ۴۱/۵). در برخی تفاسیر نیز تاکید شده کـه آیه، ناظر به منع آشکار کردن زینت‌های پنهان، نظیر لباس‌های زینتی زیرین یا زینـت‌هـای بدنی، حتی بدون آشکار شدن اندام است (طباطبایی، ۱۱۱/۱۵؛ مکارم شـیرازی، ۴۳۸/۱۴؛ طبرسی، ۷/ ۲۱۷). برخی از تفاسیر نیز با اشاره به هر دو نگاه قائل به تفصیل شده و بعد از تفکیک میان زینت ظاهری و زینت باطنی، بیان می کنند که زینت ظاهری شامل لباس‌های

←عَلی جُیُوبِهِنَّ وَ لا یُبْدینَ زینَتَهُنَ إِلاَّ لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبائِهِنَّ أَوْ آباءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ أَبْنائِهِنَّ أَوْ أَبْناءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوانِهِنَّ أَوْ بَنی إِخْوانِهِنَّ أَوْ بَنی أَخَواتِهِنَّ أَوْ نِسائِهِنَّ أَوْ ما مَلَکَتْ أَیْمانُهُنَّ أَوِ التَّابِعینَ غَیْرِ أُولِی الْإِرْبَةِ مِنَ الرِّجالِ أَوِ الطِّفْلِ الَّذینَ لَمْ یَظْهَرُوا عَلی عَوْراتِ النِّساءِ وَ لا یَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِیُعْلَمَ ما یُخْفینَ مِنْ زینَتِهِنَ وَ تُوبُوا إِلَی اللَّهِ جَمیعاً أَیُّهَا الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّکُمْ تُفْلِحُونَ.

[Downloaded from pnmag.ir on 2026-11-15]

معمولی، سرمه، انگشتر و خضاب دست‌ها بوده و زینت باطنی شامل مواضعی چون گوش‌ها، گردن و بازوها می‌شود (قمی، ۳۱۶/۳؛ طبرسی، ۲۱۷/۷). در روایات متعددی از معصومان (ع) نیز این تفکیک مورد تایید قرار گرفته است، نظیر روایت زراره از امام صادق(ع) که در آن «زینت ظاهر» را به سرمه و انگشتر تفسیر کرده‌اند و روایت امام باقر(ع) که زینت را به سه دسته زینت برای مردم، زینت برای محارم و زینت برای همسر تقسیم کرده‌اند (بحرانی، ۵۸/۴-۶۱؛ مجلسی، ۳۳/۱۰۱). اگرچه هر یک از این چند نگرش که مورد پذیرش واقع شود در نهایت تفاوتی در بحث پژوهش حاضر به وجود نخواهد آمد، چرا که هدف از ذکر این آیه شریفه در این بخش اثبات ارتباط زینت با موضوع پوشش بوده که در تمام اقوال قطعی است.

نکته‌ی بلاغی مهم در این آیه، مبالغه در منع نگاه به زن از طریق تأکید بر زینت، به جای اشاره مستقیم به بدن است. به عبارت دیگر، قرآن کریم به جای آنکه صراحتاً به اندام و بدن زن اشاره کرده و نگاه به آن را منع کند، نگاه به زینت‌های آویخته بر بدن را ممنوع کرده است. در این نوع بیان دو نکته بسیار مهم وجود دارد: یکی شدت تأکید بر پوشش و کنترل نگاه که از طریق نوعی اغراق ادبی بیان شده است، یعنی زمانی که نگاه به زیورآلات متصل به بدن ممنوع است به طریق اولی، حرمت نظر، مواضع زینت را نیز در برمی‌گیرد (زرگوش، ۵۴). نکته دوم، دقت و ظرافت قرآن در نوع چگونگی استعمال واژگان است چرا که در فرهنگ و لغت عرب به آنچه پوشاندن آن لازم باشد «عَوْرَه» گفته می شود (طریحی، ۴۱۶/۳؛ ابن منظور، ۶۱۶/۴). از همین رو به شرمگاه نیز اطلاق عوره می شود. لذا در روایات، سراسر بدن زن «عوره» دانسته شده است. برای نمونه، امام صادق(ع) می‌فرمایند: «زنان همانا عوره‌اند» (کلینی، ۱۱/۵). شاهدی که برای مراد بودن زیورآلات از واژه زینت در آیه وجود دارد، سومین استعمال ریشه زین در همه آیه شریفه است که می‌فرماید: «و چنان پای نکوبند که آنچه را از زیورشان پوشیده می‌دارند، آشکار گردد[1]»

---

۱. وَ لا یَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِیُعْلَمَ ما یُخْفِینَ مِنْ زینَتِهِنَ

[Downloaded from pnmag.ir on 2026-11-15]

اکثر مفسرین مراد از زینت در این بخش از آیه را خلخال دانسته اند که با محکم کوبین پا بر زمین و برخورد خلخال‌ها به یکدیگر صدا تولید می شود (مکارم شیرازی، ۴۳۸/۱۴). به عبارت دیگر زینت در سراسر آیه به معنای زیورآلاتی است که در محل زینت قرار گرفته است و این مطلب می تواند به عنوان شاهدی بر آنچه در بحث بلاغت قرآن گذشت، در نظر گرفته شود.

اما قرآن کریم با توجه به نوع بیانی که در آیه شریفه وجود دارد بجای استفاده از واژه عوره، از واژه زینت استفاده کرده که لطافت و ظرافت خاصی را به همراه داشته و شاید بتوان گفت این نوع گزینش واژه با توجه به موضوع آیه که بحث از پوشش زنان است انجام گرفته و تاکید خاصی بر نوع نگاه قرآن به جایگاه زن دارد. یعنی از سویی نه تنها لزوم پوشیده بودن تمام بدن زن را بیان می کند بلکه حتی ضرورت آن را با اغراق مورد تاکید قرار می دهد. اما از سوی دیگر با توجه به این که خطاب آیه شریفه به پیامبر اکرم(ص) بوده و موضوع آیه زنان مومن است، اوج لطافت و ظرافت و بلاغت در بیان را به کار گرفته و بجای استفاده از واژه «عوره» از واژه «زینت» استفاده می کند. شاهد دیگری که می تواند به عنوان موید این مطلب باشد «عَوْراتِ النِّساءِ» در انتهای آیه است. زیرا در این بخش از آیه شریفه قرآن در مقام بیان یک قانون کلی در مورد کیفیت تشخیص کودک غیر بالغی که حجاب در مقابل او واجب نیست می فرماید: ملاک قدرت تمیز کودک و واکنش جنسی او نسبت به بدن زنان است[1]، لذا از آنجا که در این ویژگی تفاوتی میان زن مومنه و زنان کافر وجود نداشته و خطاب آیه شریفه به جنس مونث است، واژه عوره مورد استفاده قرار گرفته است.

۱. یجوز للمرأة النظر إلی الصبی المیز ما لم یبلغ، و لا یجب علیها التستر عنه ما لم یبلغ مبلغاً یترتب علی النظر منه أو إلیه ثوران الشهوة علی الأقوی فی الترتب الفعلی و علی الأحوط فی غیره. (موسوی بجنوردی، ۱۳۹۰: ۳۰۱/۱، مسألة ۲۶)

[Downloaded from pnmag.ir on 2026-11-15]

۲. زینت؛ استثناء از وجوب پوشش بیان شده در آیات پیشین همین سوره (۶۰ سوره نور)

یکی دیگر از آیاتی که واژه «زینت» در آن به کار رفته و به‌طور مستقیم با موضوع زن مرتبط است، آیه ۶۰ سوره مبارکه نور است. موضوع این آیه شریفه، لغو مشروط حکم پوشش برای زنان سالمند بوده و می‌فرماید: «و بر زنان از کار افتاده‌ای که امید ازدواجی ندارند، گناهی نیست که حجاب و روپوش خود را کنار بگذارند، در صورتی که با زیور و آرایش خویش قصد خودآرایی نداشته باشند. و پاکدامنی برای آنان بهتر است؛ و خدا شنوا و داناست»[1] (نور-۶۰)

بررسی تفاسیر نشان می‌دهد که آیه ۶۰ سوره نور در مقام استثنای خاص از حکم عام پوشش در آیه ۳۱ همین سوره است[2]. هرچند که گاهی قیودی نیز برای آن در نظر گرفته شده است، از جمله: از دست دادن جذابیت جنسی و خودداری از خودآرایی در منظر عمومی (مکارم شیرازی، ۵۴۲/۱۴). یعنی ظاهر آیه شریفه به صورت عام (بدون اشاره به قید زمانی و مکانی) وجوب پوشاندن برخی از قسمت های بدن برای این دسته از زنان (به شرط عدم خودنمایی) را ملغی می کند. اما در برخی منابع، این حکم تخفیف در پوشش فقط ناظر به درون خانه دانسته شده است (سیوطی، ۵۷/۵). پرسشی که در اینجا مطرح می‌شود این است که استثناء از حکم پوشش شامل کدام گروه از زنان و کدام یک از بخش‌های لباس است؟ برای روشن شدن مراد از آیه شریفه لازم است چندین بخش از آن مورد بررسی قرار گیرد:

بررسی واژه «قواعد» می تواند پاسخ بخش اول پرسش را فراهم آورد چرا که در لغت «قواعد» جمع «قاعده» بوده (قریشی، ۲۳/۶)، و قاعد به معنی نشسته کنایه از نا امیدی

---

۱. وَ الْقَواعِدُ مِنَ النِّساءِ اللّاتِی لا یَرْجُونَ نِکاحاً فَلَیْسَ عَلَیْهِنَّ جُناحٌ أَنْ یَضَعْنَ ثِیَابَهُنَّ غَیْرَ مُتَبَرِّجاتٍ بِزِینَةٍ وَ وَ اللّهُ سَمِیعٌ عَلِیمٌ.

۲. از جمله شواهد عام و خاص بودن نسبت میان این آیه ۳۱ و آیه ۶۰، تفسیر واژه ثیاب در آیه ۶۰ به خمار است که در روایات بیان شده، چرا که به‌طور مستقیم به آیه ۳۱ اشاره دارد زیرا در آنجا از«وَ لْیَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ» سخن به میان آمده است.

[Downloaded from pnmag.ir on 2026-11-15]

است (ابن سیده، ۱۷۱/۱). از آنجا که ایستاده بودن برای امری، کنایه از مهیا بودن برای امری است، در مقابل آن نشسته بودن به معنی نا امیدی نسبت به آن امر خواهد بود، لذا قواعد در این آیه شریفه به زنانی اشاره دارد که به علت کهولت سن تمایلی به ازدواج با آنها وجود ندارد (طریحی، ۱۲۹/۳). علت اصلی این عدم تمایل یائسه شدن زن و در نتیجه عدم امکان باروری دانسته شده است (ابن منظور، ۳۶۱/۳- ابن سیده، ۱۷۱/۱). در تفسیر نیز این واژه را به زنان یائسه یا آنان که دیگر جذابیت ظاهری برای ازدواج ندارند تفسیر می‌کنند و بیان می‌دارند که عبارت «لا یرجون نکاحا» جنبه توضیحی برای «قواعد» دارد (طباطبایی، ۲۲۷/۱۵).

بررسی معنای واژه «ثیاب» می تواند کلید پاسخ به بخش دوم پرسش باشد چرا که برخی از روایات -مانند روایت امام باقر(ع)- این واژه را به جلباب تفسیر کرده اند، درحالی‌که برخی دیگر از روایات - مانند روایت امام صادق(ع)- در تفسیری گسترده‌تر، آن را شامل خمار (روسری) و جلباب می‌دانند (بحرانی، ج ۴/ ۹۹)، به عبارت دیگر حتی رخصت اجتماعی مشروط (مشروط به عدم زینت) مذکور در آیه شریفه نیز به معنای جواز در برهنگی نبوده و نهایتا شامل جلباب[۱] و خمار[۲] خواهد بود. و در پایان آیه نیز تاکید می کند که اگر چه با توجه به شرایط این افراد، نسبت به رعایت حجاب کامل از آنها رفع حرج شده است، اما همچنان رعایت پوشش کامل برای خود آنها سودمند تر است، لذا می فرماید: «و پاکدامنی برای آنان بهتر است[۳]».

اما شاید بتوان این آیه شریفه را یکی از شاهکارهای بیانی قرآن کریم در نسبت با موضوع زن دانست، زیرا با وجود آن که آیه در مقام بیان عدم رغبت مردان نسبت به این گروه از زنان است (طوسی، ۴۶۱/۷[۴]- طبرسی، ۲۴۳/۷[۱])، اما این موضوع را از زاویه

---

۱. جلباب به معنی پوشش سراسری است که از گردن به پایین را می پوشاند و عبای عربی و چادر امروزی باشد.
۲. خمار به معنی پوششی است که گردن و موی سر را می پوشاند و معادل روسری و مقنعه امروزی است.
۳. أَنْ يَسْتَعْفِفْنَ خَيْرٌ لَهُنَّ
۴. لا یطمع فی جماعهن لکبرهن

[Downloaded from pnmag.ir on 2026-11-15]

نگاه زنان مطرح می‌کند و می‌فرماید این گروه زنان امیدی بـه ازدواج ندارنـد. بـه عبـارت دیگر اگر قرار بود زاویه نگاه از سمت مردها مطرح شود، جملات بار ارزشی پیدا می‌کردند چرا که باید می گفت: «مردان دیگر تمایلی به ازدواج با زنی که بطور معمول توان بـاروری ندارد، را ندارند» که این نوعی نگاه ابزاری بوده و با شانیت زن مومن مطابقـت نـدارد، لـذا قرآن در اوج بلاغت با تغییر زاویه بیان، مطلب را با حفظ جایگاه زن بیان کرده است.

۳. زینت؛ اشاره به ثروت دنیا (الاحزاب- ۲۸)

اگرچه آیه ۲۸ سوره احزاب از جمله آیاتی است که در آن واژه «زینت» به کار رفتـه و مخاطب آن نیز زنان پیامبر هستند، اما نحوه ترکیب واژگانی و ساختار معنـایی آیـه نشـان می‌دهد که ارتباط این آیه با موضوع پژوهش، یعنی تحلیل کاربرد واژه «زینت» در نسـبت با موضوع زن در قرآن ـ از نوع ارتباط مستقیم نیست. در مقایسه بـا آیـاتی کـه پـیش‌تـر بررسی شد و در آن‌ها واژه «زینت» به صورت صریح به زنان نسبت داده شده بود، در ایـن آیه «زینت» به‌صورت عطفی به «الدنیا» اضافه شده (درویش، ۸/۸) و اشاره به جلوه‌هـای فریبنده حیات مادی دارد که میان زنان و مردان مشترک است، یعنـی فریبنـدگی زینـت در آیه، موضوعی مختص به زنان نبوده و در نگاه اولیه، آیه ارتباط وثیقی با موضوع پـژوهش حاضر ندارد اما از آنجا که خطاب آن به زنان پیامبر بوده و آنچه که بـه عنـوان طـرف دوم مقایسه در آیه مطرح شده (همسری پیامبر اکرم(ص))، موضـوعی زنانـه اسـت، در حـوزه پژوهش حاضر قرار می گیرد. خداوند در این آیه می فرمایـد: «ای پیـامبر! بـه همسـرانت بگو: اگر شما خواهان زندگی دنیا و زینت آن هستید، بیایید تا شما را بهره‌مند سـازم و بـه شیوه‌ای پسندیده رهایتان کنم.»[۲]

در بررسی تفسیری، مشخص می شود که شأن نزول این آیه مربوط به زمانی اسـت کـه

---

۱. لا یطمع فی جماعهن لکبرهن

۲. یَا أَیُّهَا النَّبِیُّ قُلْ لِأَزْوَاجِکَ إِن کُنتُنَّ تُرِدْنَ الْحَیَاةَ الدُّنْیَا وَ زِینَتَهَا فَتَعَالَیْنَ أُمَتِّعْکُنَّ وَ أُسَرِّحْکُنَّ سَرَاحًا جَمِیلًا.

[Downloaded from pnmag.ir on 2026-11-15]

برخی از همسران پیامبر اکرم(ص)، پس از دستیابی مسلمانان به غنـائم جنگـی، خواسـتار بهبود شرایط مادی زندگی خود شدند. تقاضاهایی نظیر لباس‌های نفـیس، خـادم یـا لـوازم زندگی از سوی همسران پیامبر مطرح شد. پیامبر(ص) در واکنش به این خواسـته‌هـا، یـک ماه از آن‌ها کناره گرفت تا این‌که آیه نازل گردید و به‌صراحت میان زندگی ساده همـراه بـا پیامبر یا زندگی مادی و جدایی از او، گزینه‌ای روشن پیش روی آنان گذاشت. به عبـارتی، چنانچه به دنبال آن سبک زندگی توأم با زینت دنیایی هستند، جمع آن با زوجیت با پیامبر ناممکن است و می بایست یکی از این دو را انتخاب نمایند (مکـارم شـیرازی، ۱۷/ ۲۷۷–۲۷۹؛ طباطبایی، ۱۶/ ۴۸۴–۴۸۶؛ طبرسی، ۸/ ۵۶۸). بنابراین نوع کـاربرد واژه «زینـت» در آیه شریفه (عطف به "الحیاه الدنیا") نشان می‌دهد که مقصود از زینت، تجملات و مظاهر دنیوی بوده و امری وابسته به هویت زنانه نیست.

٤. زینت دنیا و لذت های آن؛ از جمله افعال شیطان (١٤ آل عمران)

«محبت و عشق به خواستنی‌ها [که عبارت است] از زنان و فرزندان و اموال فـراوان از طلا و نقره و اسبان نشان‌دار و چهارپایان و کشت و زراعت، برای مردم آراسته شده اسـت؛ اینها کالای زندگی [زودگذرِ] دنیاست؛ و خداست که بازگشت نیکو نزد اوست.»[1]

آیه ۱۴ سوره آل‌عمران از جمله آیاتی است که در مباحث تفسیری مرتبط با مفهـوم زن و جایگاه او در گفتمان قرآنی مورد توجه مفسران قرار گرفته است. اما باید توجـه داشـت که به خلاف آیات قبلی (آیات بحث شده در موضوع زینت و زن) که خطاب آن‌ها معطوف به پیامبر اسلام(ص) یا همسران ایشان بود، در آیه ۱۴ سوره آل عمران، با توجه بـه پیونـد ساختاری این آیه با آیات ۱۰ و ۱۱ که توصیفی از رفتار کفار ارائه می‌دهند، می‌توان نتیجه گرفت که موضوع آیه، وصف گرایش‌های دنیازدگی و حب شهوات در میـان انسـان‌هـایی

---

۱. زُیِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَواتِ مِنَ النِّساءِ وَ الْبَنینَ وَ الْقَناطیرِ الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَ الْفِضَّةِ وَ الْخَیْلِ الْمُسَوَّمَةِ وَ الْأَنْعامِ وَ الْحَرْثِ ذلِکَ مَتاعُ الْحَیاةِ الدُّنْیا وَ اللَّهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الْمَآبِ.

[Downloaded from pnmag.ir on 2026-11-15]

است که از مسیر هدایت فاصله گرفته‌اند، و با تعبیر «الناس» به آنها اشاره می کند. چرا که در برخی منابع تاکید شده است که واژه «الناس» در سیاق عربی، هنگامی به کار می‌رود که گوینده درصدد بیان یک حکم کلی یا نوعی خوارشماری موقعیت انسانی مخاطب باشد (طباطبایی، ۹۵/۳).

از میان تمام نکات مرتبط با این آیه دو نکته نسبت به پژوهش حاضر مورد اهمیت است: نخست، اینکه فعل «تزیین» از نظر نحوی و مفهومی، به‌صورت مستقیم با موضوع زن پیوند دارد؛ دوم، آن‌که واژه «النِّساء» در متن آیه به‌عنوان نخستین و بارزترین مصداق از شهوات انسانی ذکر شده است (طبرسی، ۷۱۱/۲). چنین ترکیبی، پرسش‌هایی را درباره‌ی ماهیت شهوت در این آیه و نسبت شهوت به نساء با دیگر مصادیق شهوت ذکر شده در آیه و نیز جایگاه زن در این ساختار مفهومی به‌وجود می‌آورد که برای پاسخ به این پرسش‌ها در ادامه برخی از واژگان موجود در آیه شریفه را با تأمل بیشتری مورد بررسی قرار می‌دهیم:

در این آیه، ریشه «زین» در قالب فعل مجهول «زُیِّنَ» به‌کار رفته است و بر اساس دیدگاه بسیاری از مفسران، فاعل محذوف این تزیین، شیطان معرفی شده است (سیوطی، ۱۰/۲؛ طباطبایی، ۹۵/۳). البته تعدادی از مفسرین فاعل زین را خداوند نیز دانسته اند، به عنوان مثال در تفسیر نمونه ذیل این آیه آمده است: «آنچه در تفسیر آیه صحیح به نظر می‌رسد این است که زینت دهنده خداوند است از طریق دستگاه آفرینش و نهاد و خلقت آدمی. زیرا خدا است که عشق به فرزندان و مال و ثروت را در نهاد آدمی ایجاد کرده تا او را آزمایش کند...» (مکارم، ۴۷۶/۲). در حالی که در مقابل، مرحوم طباطبایی ذیل این آیه در المیزان اینگونه می‌فرماید: «مراد از فاعل جلوه‌گری که در آیه "زُیِّنَ لِلنّاسِ حُبُّ اَلشَّهَواتِ"... نامش برده نشده، خدای سبحان نیست.» (طباطبایی، ۱۴۸/۳).

نظر مرحوم طباطبایی گذشته از این که با ساختار بیانی[1] آیات شریفه هماهنگ است با

۱. به این معنی که از چند آیه قبل موضوع آیات در مقام بیان وضعیت کفار و بیان ملاک های تقسیم بندی کفار و مومنین است.

[Downloaded from pnmag.ir on 2026-11-15]

آنچه در مورد الناس گفته شد نیز کاملا سازگار است و ترجمه آن چنین خواهد بود که شیطان حب شهوات را در دل انسان‌های گمراه زینت می‌دهد. حال باید دید که مراد از شهوت چیست؟ از منظر معناشناختی، واژه «شهوات» جمع «شهوه» است که در لغت به معنای میل و گرایش شدید نفس به چیزی آمده است. این تمایل می‌تواند مشروع یا نامشروع و صادق یا کاذب باشد (راغب اصفهانی، ۴۶۸). در روایتی از امام صادق(ع) شهوت ذکر شده در آیه این گونه تفسیر شده است: «مردم در دنیا و آخرت هیچ لذتی را بالاتر و شیرین‌تر از لذت زنان تجربه نکرده‌اند، و این همان است که خدای عزّوجل فرموده: "محبتِ خواستنی‌ها برای مردم زیبا جلوه داده شده است»[1](بحرانی، ۶۰۱/۱). بنابراین، عنصر «لذت» را می‌توان جوهره‌ی مشترک میان تمامی مصادیق ذکر شده در آیه دانست. یعنی «نساء»، «بنین»، «اموال»، «اسب‌ها» و...، هرکدام در نسبت با نوع انسان جلوه‌ای از احساس لذت، غرور، امنیت یا قدرت برای فرد فراهم می‌آورد. لذا می‌توان گفت شهوت در این آیه به معنای میل صرف نیست، بلکه به معنای تجربه‌ی لذت‌جویانه‌ی نفس از موضوعات دنیوی است که «نساء» در صدر آن‌ها قرار دارد.

با این وصف، باید دقت داشت که واژه «نساء» در این آیه ناظر به زن به‌مثابه یک کنشگر انسانی نیست، بلکه دلالت آن بر جنسیت زنانه به‌عنوان موضوع کشش نفسانی در قالب لذت‌جویی است. به عبارت دیگر، آنچه در آیه مورد نکوهش قرار می‌گیرد، زن به عنوان «دیگریِ جنسی» نیست، بلکه میل افراطی و محوریت‌یافته‌ای است که مردان در بافت جاهلی نسبت به لذت از زنان داشته‌اند. چنان‌که در برخی تفاسیر تاکید شده است، آیه ناظر به اموری است که انسان را از مسیر حق منحرف کرده و او را به دنیا مشغول می‌سازند (طبرسی، ۲۵۶/۳).

---

۱. ما تَلَذَّذَ الناسُ فی الدنیا والآخرة بلذّةٍ أعظم لهم من لذّة النساء، وهو قول الله عزّوجلّ: زُیِّنَ للنّاسِ حُبّ الشهواتِ.

[Downloaded from pnmag.ir on 2026-11-15]

نتایج مقاله

بررسی نسبت میان موضوعات زن و زیبایی در قرآن کریم در ضمن واژه شناسی هـای دقیق، پژوهشگر را به این سو سوق می دهد که ریشـه «زیـن» نسـبت بـه دیگـر واژگـان زیبایی قرابت معنایی بیشتری با موضوع دارد. از دیگر سو تحلیل واژه «زینـت» در قـرآن کریم نشان می‌دهد که این واژه برخوردار از مفهومی چندلایه و سیال است که در بسترهای مختلف با کارکردها و دلالت‌های متفاوتی به کار رفته است.

به عبارتی، برخلاف برداشت‌های رایج که عموما مستند به آیه ۳۱ سوره نـور «زینـت» را مفهومی زنانه و معطوف به بدن و ظاهر زنان می‌دانند؛ پژوهش حاضر با بررسـی تمـامی کاربردهای این واژه در قرآن و تکیه بر شواهد زبانی و نحوی، نشان می‌دهد که:

۱. نگاه قرآنی به «زینت» نه جنسیتی، بلکه انسان‌محور، اخلاق‌مدار و تربیتـی اسـت و برای نخستین بار، با بهره‌گیری از تحلیل فراگیر تمام موارد کاربرد واژه «زینت» و مشتقات آن در قرآن کریم، یک چارچوب مفهومی-کارکردی را ارائه می‌دهد و بعد از ترسـیم نقشـه مفهومی زینت در کل قرآن، زمینه‌ای برای بازخوانی موضوع حجاب بر پایـه کـارکردگرایی قرآنی فراهم می‌آورد؛ رویکردی که در هیچ‌یک از پیشینه‌های بررسی‌شده دیده نمی‌شود.

۲. از منظر آماری، ریشه «زین» در ۴۶ مورد قرآنی، عمدتاً در قالب افعال و در بیشـتر موارد با فاعلیت شیطان به کار رفته است؛ امری کـه دلالـت بـر وجـه فریبنـده، مـوقتی و آزمون‌گر زینت در ساحت دنیوی دارد. در موارد اندکی نیز، فاعلیت الهی به چشم می‌خورد که با خلق زیبایی‌های طبیعی یا ایجاد زمینه ابتلاء بشر در مسیر رشد همراه است.

۳. در پیوند زینت با موضوع زن، قرآن در موارد بسیار معدودی (چهار مورد) به شـکل مستقیم از واژه «زینت» در توصیف یا خطاب به زنان بهره گرفته است. از این میان، تنها دو مورد در مقام تبیین احکام پوشش ظاهر شده‌اند و یک مورد به طرح زن به عنوان یکـی از شهوات دنیوی در کنار مال و فرزند اشاره دارد؛ بی‌آنکه نگاه تحقیرآمیزی نسبت به زن بمـا هو زن در آن مستتر باشد. به تعبیری، تأکید قرآن بر نحوه رفتار، نیت آشکارسازی زینت و

[Downloaded from pnmag.ir on 2026-11-15]

تأثیر اجتماعی آن است و صرفاً جنسیت نیست. در واقع به دنبال نقد آن دسته از تمـایلات افراطی بشر است که زنان را صرفاً در جایگاه ابزاری برای لذت تعریف می‌کند.

۴. بررسی بلاغی آیات سوره نور (به‌ویژه آیه ۳۱) نشان می‌دهد که قـرآن در عـین بیـان احکام مربوط به بدن زنان، از زبانی محترمانه، غیرمستقیم و با بار زیبایی‌شناختی بهره بـرده و از واژگانی چون «زینت» به‌جای الفاظ صریح‌تر و گاه تحقیرآمیز استفاده کرده است. این امـر نشان‌دهنده نگاه تکریمی قرآن به زن در عین تأکید بر حدود و حریم‌های اجتماعی است.

در نتیجه، می‌توان گفت که نگاه قرآن به زن در نسبت با زیبایی به شکل کامل در برابـر نگاه امروزین قرار دارد، چرا که در موارد اشاره مستقیم به زنان خـاص نـه تنهـا بـا نگـاه ابزاری نگاه نکرده است بلکه حتی با هدف صیانت از زن و جایگـاه او دسـتور بـه مخفـی کردن زینت نیز به او داده است. از سویی دیگر در رابطه با واژه «زینت» نیز باید گفت کـه این ریشه در قرآن حامل شبکه‌ای مفهومی و ارزشی است که میان زیبایی، امتحان، فریـب، کرامت و اخلاق پیوند برقرار می‌کند. نسبت میـان «زن» و «زینـت» نیـز در ایـن منظومـه معنایی، نه رابطه‌ای ماهوی و فروکاهنده، بلکه نسبتی جزئی، متغیر و وابسته به زمینه اسـت. چنین تحلیلی مؤید آن است که قرآن با اجتناب از تقلیل زن به موجودی صرفاً زینتـی، بـه گونه‌ای ظریف و هوشمندانه، نقش او را در ساختار اجتمـاعی، معنـوی و زیبـایی‌شـناختی جامعه انسانی ترسیم کرده است؛ نگـاهی کـه همزمـان از افـراط‌گرایـی جنسـیت‌محـور و تقلیل‌گرایی ظاهربین فاصله دارد و الگـویی متـوازن بـرای فهـم زن، زیبـایی و اخـلاق در ساختار اسلامی ارائه می‌دهد.

[Downloaded from pnmag.ir on 2026-11-15]

کتابشناسی

۱. قرآن کریم
۲. ابراهیمی، بی بی رحیمه، تحلیل انتقادی بر تعیین مصادیق زینت در فتاوای معاصر، مطالعات فقه و حقوق اسلامی، شماره ۲۷، ۱۴۰۱.
۳. ابن سیده، علی بن اسماعیل، المحکم و المحیط الأعظم، تحقیق عبدالحمید هندوی. بیروت: دار الکتب العلمیة، لبنان، ۱۴۲۱ق.
۴. ابن فارس احمد، معجم مقاییس اللغة، دارالفکر. قم، ۱۳۹۹.
۵. ابن منظور محمد بن مکرم، لسان العرب، دار صادر، بیروت، ۱۴۱۴ ق.
۶. اخوان، سیده زهره، کارکردهای ۱۲ گانه سیاق در تعیین و تبیین معنای آیات و واژگان قرآن، دوفصل نامه سبک شناسی مطالعات قرآن کریم، ۵، ۵۵–۷۲، ۱۴۰۰.
۷. افلاطون، ضیافت، ترجمه محمد علی فروغی. انتشارات جامی، ۱۳۸۷.
۸. بحرانی، سید هاشم بن سلیمان، البرهان فی تفسیر القرآن، مؤسسة البعثه. قم، ۱۳۷۴.
۹. بهبودی، محمدباقر، حجاب شرعی، مؤسسه فرهنگی و اطلاع رسانی تبیان، قم، ۱۳۸۷.
۱۰. درویش، محی‌الدین، إعراب القرآن الکریم و بیانه، دار الیمامة، سوریه، ۱۴۱۵ ق.
۱۱. دهخدا، علی اکبر، لغت‌نامه دهخدا، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۷.
۱۲. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، المفردات فی غریب القرآن، دار العلم ـ الدار الشامیة، ۱۴۱۲ ق.
۱۳. رفاهی کمساری، آ، مولفه‌های تصور از جذابیت زن و بازنمایی آن در تصاویر بازیگران زن ایرانی در اینستاگرام (پایان‌نامه کارشناسی ارشد)، دانشگاه الزهرا، تهران، ایران، ۱۴۰۰.
۱۴. زرگوش ماجده، آرایش و زینت زن از منظر قرآن و سنت، مجله مطالعات دین پژوهی. (۶)، ۵۴، ۱۳۹۸.
۱۵. زرگوش نسب، عبدالجبار، احکام زنان از دیدگاه مذاهب پنجگانه‌ی اسلامی، فقه، حقوق و علوم جزا، شماره ۴، ۱۳۹۶.
۱۶. ژرفا، سید محمدحسین، شبکه مفهومی زینت در سنت روایی شیعه، فصلنامه علمی پژوهشی الهیات هنر، مدرسه اسلامی هنر، ۴(۱۱)، ۱۳۹۶.
۱۷. سیوطی، عبد الرحمن بن ابی بکر، الدر المنثور فی التفسیر بالمأثور، مکتبه آیه الله مرعشی نجفی. قم، ۱۴۰۴ ق.
۱۸. شریفی، علی. رضازاده جودی، مهدی، منظومه مفهومی زیبایی‌شناسی در پرتو آیات قرآن کریم، سراج منیر، شماره ۲۱، ۱۳۹۴.
۱۹. شریفی، عنایت الله، زیبایی‌ها و زینت‌ها از منظر قرآن، درس‌هایی از مکتب اسلام، شماره ۵۶۹، ۱۳۸۷.
۲۰. شهبازی، فاطمه. منصوری، محمد هادی، تحلیل کاربست آیات مرتبط به سنت امهال یا (املاء و استدراج) در خطبه حضرت زینب سلام الله علیها، فصلنامه تخصصی مطالعات معارف حدیثی، ۱(۲)، ۷۵–۸۸، ۱۴۰۲.
۲۱. صاحب بن عباد، اسماعیل بن عباد، المحیط فی اللغة، عالم الکتب، بیروت، ۱۴۱۴ ق.
۲۲. طاهری‌نیا، احمد، بررسی مفهومی و مصداقی واژه‌های «زینتهن» و «ما ظهر» در سوره نور و نقد دیدگاه‌ها، پژوهش‌های قرآنی، سال ۲۸. شماره۱، ۱۴۰۳.
۲۳. طباطبایی، سیدمحمدحسین، المیزان فی تفسیر القرآن، (جلد ۳، ۱۵، ۱۶). موسسه الاعلمی للمطبوعات، بیروت، ۱۳۹۳ ق.
۲۴. طبرسی، فضل بن حسن، مجمع البیان، دار المعرفه، بیروت، ۱۴۰۳ ق.
۲۵. طریحی، فخرالدین، مجمع البحرین، کتابفروشی مرتضوی، تهران، ۱۳۷۵.
۲۶. طوسی، محمد بن حسن، التبیان فی تفسیر القرآن، دار إحیاء التراث العربی، لبنان، (بی تا).

[Downloaded from pnmag.ir on 2026-11-15]

۲۷. عناقه، عبد الرحیم، تجلی زن در اندیشه ابن عربی، فصل نامه علمی پژوهشی زن و فرهنگ، شماره ۱۲، ۱۳۹۱ش.
۲۸. فخرایی، فرزانه. اسلام پورکریمی، حسن، نگاهی کوتاه به زینت و خودآرایی از منظر آیات و روایات، بانوان شیعه، سال ۷، شماره ۲۳، ۱۳۸۹.
۲۹. فراهیدی، خلیل بن احمد، العین، دار إحیاء التراث العربی، بیروت، لبنان، ۱۴۲۱ ق.
۳۰. قرشی، علی اکبر، قاموس قرآن، دار الکتب الإسلامیة، تهران، ۱۳۷۱.
۳۱. قمی، علی بن ابراهیم، تفسیر القمی، دار الکتاب، قم، ۱۴۰۴ ق.
۳۲. کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی (ط ـ الإسلامیة)، تهران، ۱۴۰۷ ق.
۳۳. مجلسی، محمد باقر، بحار الأنوار، بیروت، ۱۳۶۲.
۳۴. مصطفوی، حسن، التحقیق فی کلمات القرآن الکریم، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، تهران، ۱۴۶۲ ق.
۳۵. معرفت، محمد هادی، التمهید فی علوم القرآن، مؤسسه النشر الإسلامی، ۱۴۰۹ ق.
۳۶. مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، دار الکتب الاسلامیه، تهران، ۱۳۷۴.
۳۷. موسوی بجنوردی، سیدمحمد، مباحث حقوقی تحریر الوسیلة. انتشارات مجد، تهران، ۱۳۹۰.
۳۸. واعظزاده خراسانی، محمد، المعجم فی فقه لغة القرآن و سرّ بلاغته، مؤسسة البحوث الإسلامیة، مشهد، ۱۴۳۵ ق.
۳۹. مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور). (بی‌تا). پایگاه جامع قرآن. بازدید 28 Otc https://quran.inoor.ir
40. Rubab, S., Ali, S., Anwaar, Z., Sheraz, A., & Hassan, N. (2021). A semiotic analysis of conflation of beauty and feminism in Pakistani advertisements. Hong Kong Journal of Social Sciences, 57(Spring/Summer), Article e436.
41. Kaziga, R., Muchunguzi, C., Achen, D., & Kools, S. (2021). Beauty is skin deep; The self-perception of adolescents and young women in construction of body image within the Ankole society. International Journal of Environmental Research and Public Health, 18(15), 7840.

[Downloaded from pnmag.ir on 2026-11-15]